

רציונל היחידה

■ חורבן בית המקדש הוא אחד האסונות הגדולים שפקדו את העם היהודי, ושלושה ימי צום נקבעו בלוח העברי לזכרו של מאורע זה. עשרה בטבת הוא היחיד מהם החל בשנת הלימודים (השניים האחרים י"ז בתמוז ותשעה באב חלים בחופשת הקיץ). משום כך, ואף על פי שיש להניח שעשרה בטבת אינו יום מיוחד בחייהם של רוב תלמידינו, מצאנו לנכון להקדיש לו יחידה בתכנית "זמנים לששון ולזיכרון". בעקבות חכמינו, "ננצל" את היום הזה לעיסוק בנושא חשוב ורלוונטי בכל מקום ובכל זמן, וכמובן גם "כאן ועכשיו", ונדון **בשנת חינים**.

■ אנו יודעים שרק מעט זמן עומד לרשותכם להוראת יחידה זו. לכן, צמצמנו אותה למספר מועט ביותר של מדורים ולא הצענו בה דף עבודה.

ואם הזמן קצר...

ואם הזמן קצר, ולא תוכלו ללמד את כל היחידה, אנו ממליצים ללמד קודם כול את המדור "פותחים ספר".

מבנה היחידה

שנתת חינים		
פעילות מיוחדת	הנושא	המדור
	חזרה על מושגי יסוד הקשורים בעשרה בטבת	"תעודת זהות"
	הצגת הנושא	"מה על הפרק?" והקומיקס
המחזת הסיפור	הסיפור על קמצא ובר קמצא	"פותחים ספר"

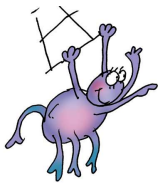
תעודת זהות: (חזרה על מושגי יסוד

■ מילות מפתח

לאחר קריאת המדור אפשר להסביר לתלמידים מהי "מילת מפתח".
"מילת מפתח" היא מילה, או צירוף מילים, שבעזרתם אפשר לתמצת סיפור או רעיון.
אפשר לבקש מהתלמידים להציע כמה "מילות מפתח" שיאפשרו להם לשחזר את עיקר המסופר בתעודת הזהות.
למשל: עשרה בטבת, יום הקדיש הכללי, מצור על ירושלים, צום.

מה על הפרק? – הקומיקס

■ שני המדורים הללו מציגים את הסוגיה שנחקר ביחידה: שנאת חינם.

■ הקומיקס

בעקבות דברי שוקו חשוב להדגיש את –
– החשיבות להתערב בכל דבר הקורה סביבנו שעלולות להיות לו השלכות שליליות (בנקודה זו אפשר להזכיר לתלמידים שביחידה על יום רבין הדגשנו את החשיבות להתערב בשיחה שנאמרים בה דברי הסתה כדי להרגיע את הרוחות ולמנוע את השלכותיהם המסוכנות של הדברים).
– הקשר בין שנאת חינם וחורבן ירושלים (ועשרה בטבת)

לאחר מכן, יש להגדיר מהי שנאת חינם – שנאה ללא סיבה מוצדקת – וכן להבהיר לתלמידים ששנאת חינם עלולה לגרום לשונא לפגוע באנשים שלא עשו לו כל רע.

פותחים ספר

■ ■ מקור א': מקדש שני... מפני מה חרב? ■ ■

בעשרה בטבת התחיל המצור שהביא לחורבן בית המקדש הראשון (בשנת 586 לפסה"נ). מכיוון שגם לחורבן בית המקדש השני (בשנת 70 לסה"נ) קדם מצור, עשרה בטבת נקבע ליום שבו מזכירים את תחילתם של שני המצורים שהביאו לחורבן שני בתי המקדש בירושלים.

העשרה למורה

בשתי הפעמים הסתיים המצור בפלישת צבא האויב לירושלים, ברצח רבים מתושביה ובהגליה של רבים מבני העם לארצות רחוקות.
מה הביא לחורבן שני בתי המקדש ולאסונות שפקדו את העם? האם האל ה"כל-יכול" לא היה מסוגל למנוע את חורבן ביתו? או שמא החליט להפר את הברית שכרת עם עם ישראל ולא להגן עליו עוד לעולם?
שני החורבנות אילצו את חכמינו להתמודד עם משבר אמוני גדול שאחז בעם. לשאלות ששאלנו לעיל הם השיבו דברי נחמה:
– האל הכל-יכול לא "נוצח",
– הוא לא עזב את עם ישראל לעולם, אלא העניש אותם על חטאים שחטאו, וגם דברים מאתגרים:
– יש תקווה לעם אם הוא יחזור בתשובה.

על החטאים שחטאו ישראל, החטאים שבגללם נחרבו שני בתי המקדש, אמרו החכמים:

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני ג' (שלושה) דברים שהיו בו: עבודה זרה וגלוי עריות
ושפיכות דמים,
אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב?
מפני שהיתה בו שנאת חנם.
(תלמוד בבלי, מסכת יומא דף ט' ע"ב)

נ"ב – בחוברת לתלמידים, הבאנו רק את חלקו השני של המקור.
– בשל מורכבותו של הרעיון המובא במילים הכתובות באותיות הקטנות, לא התייחסנו אליהן בחוברת.

■ רצוי לשאול את התלמידים –
האם הם זוכרים כיצד הגדרנו שנאת חנם? (שנאה ללא סיבה מוצדקת שבגללה אדם עלול לפגוע באנשים שלא עשו לו כל רע)
כיצד גרמה שנאת חנם לחורבן ירושלים? בכך נעסוק כעת...

■ ■ **מקור ב': על קמצא ובר קמצא** (על פי תלמוד הבבלי, מסכת גיטין, דף נ"ה ע"ב) ■ ■

אופציה א':

אפשר לקרוא את הסיפור ולאחר מכן להפנות את התלמידים לשאלות 1–5 בחוברת.

אופציה ב' (המתוארת להלן):

אפשר ללמד את הסיפור גם בעזרת הצגה מודרכת.

■ התארגנות לקראת ההצגה.
יש למנות שמונה תלמידים לתפקידים האלה: קריין, בעל הסעודה, המשרת, בר קמצא, שלושה חכמים (רבותינו), השליט הרומי.

הצעה: אפשר לצלם מראש עותקים של הסיפור (אחד לכל שחקן), לסמן על כל עותק את תפקידה של דמות אחרת ולחלק את הדפים לבעלי התפקידים.

■ הקטע הראשון:

■ מבקשים מהקריין לקרוא את ארבע השורות הראשונות של הטקסט (גם בעל הסעודה יכול לקרוא קטע זה):

על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים

מעשה באיש ששם חברו היה קמצא ושם שנוא נפשו – בר קמצא.
פעם עשה סעודה גדולה ואמר למשרתו: "לך והזמן את קמצא".
הלך המשרת והזמין את בר קמצא.

1

■ שואלים את הכיתה:

בר קמצא ידע שבעל הבית שונא אותו מסיבה כלשהי. קרוב לוודאי שבר קמצא התפלא כאשר משרתו של בעל הבית בא להזמין אותו, והתלבט אם ללכת או לא.

מה לדעתכם היו מחשבותיו והתלבטויותיו?

תשובות אפשריות:

- אולי בעל הבית רוצה להתפייס, אבל אני עדיין כועס עליו.
- בעל הבית רוצה להתפייס, לא יפה לדחות אותו.
- הנה הגיעה ההזדמנות להתפייס, חיייתי לה כליכך.
- אני מופתע מאוד שבעל הבית הזמין אותי – אבל כנראה שהוא רוצה להתפייס.
- אני מופתע מאוד שבעל הבית הזמין אותי – אולי נפלה כאן טעות? לא, לא יכול להיות, המשרת בא אליי הביתה להזמין אותי!
- נראה לי שבעל הבית התכוון להזמין את חברו קמצא והמשרת התבלבל והזמין אותי...
- אני מופתע מאוד שבעל הבית הזמין אותי – אולי יש כאן מלכודת?
- מה אכפת לי ללכת ולאכול ארוחה טובה – הרי הוא לא יעז לגרש אותי.

■ בשלב זה מספרים לתלמידים שבר קמצא החליט להיענות להזמנה ולבוא לסעודה.

ואז שואלים את הכיתה את שאלה 1: מה היו לדעתכם הסיבות להחלטה זו?
תשובות אפשריות: בר קמצא רצה להתפייס / הוא לא רצה לדחות את ההזמנה / הוא החליט שישתמש בטעות לטובתו וייהנה מסעודה טובה...

■ לפני שממשיכים בסיפור, מבקשים מהתלמיד המגלם את בר קמצא לסכם את מה שנאמר עד כה ולשתף את הכיתה בהתלבטויותיו ובהחלטתו.

■ הקטע השני:

■ מבקשים מהתלמידים-השחקנים להציג את התמונה הזאת:

כְּאִשֶּׁר מִצָּא בְּעַל הַבַּיִת אֶת בֶּר קִמְצָא יוֹשֵׁב בְּסַעֲוֹדָתוֹ,
אָמַר לוֹ: "הֲרִי שׁוֹנֵא אֶתָּה לִי וּמָה לְךָ כָּאֵן? עֵמַד וְצֹא!"
אָמַר לוֹ בֶּר קִמְצָא: "הוֹאִיל וּבֹאֲתִי, הִנֵּחַ לִי לְהִשָּׂאָר,
וְאֶשְׁלַם לְךָ דְּמִי כֹל מָה נִשָּׂא כֹל וְאֶשְׁתָּה."
אָמַר לוֹ בְּעַל הַבַּיִת: "ל' א!"
אָמַר לוֹ בֶּר קִמְצָא: "אֶשְׁלַם לְךָ דְּמִי מִחֲצִית סַעֲוֹדָתְךָ!"
אָמַר לוֹ: "ל' א!"
אָמַר לוֹ בֶּר קִמְצָא: "אֶשְׁלַם לְךָ דְּמִי הַסַּעֲוֹדָה כְּלָה!"
אָמַר לוֹ: "ל' א!"
תְּפֹסוּ בְּיָדוֹ, הַעֲמִידוּ וְהוֹצִיאוּ מִן הַבַּיִת.

2

■ אפשר לשאול את בר קמצא:

מה הרגשת כאשר תפסו אותך והוציאו אותך החוצה? (בושה, כעס, שעשו לי עוול)

וכן לשאול את הכיתה:

מדוע לדעתכם בר קמצא התעקש כליכך להישאר בסעודה, ואף הציע לבעל הבית כסף כדי שירשה לו להישאר? (הוא רצה להתפייס באמת / התבייש לעזוב את הסעודה באמצעה, כמו פושע / רצה לגרום לשאר הנוכחים לתמוך בהישארותו / רצה להביא את בעל הבית לשנות את דעתו)

אמר בר קמצא בלבו: "הואיל וישבו שם רבותינו ולא מחו בידו, נראה שאין המעשה מפריע להם. אלך ואלשין עליהם לפני המלך".
 בא ואמר לקיסר הרומי: "מרדו בך היהודים..."
 ועלה הקיסר והחריב את העיר ירושלים ואת בית המקדש.

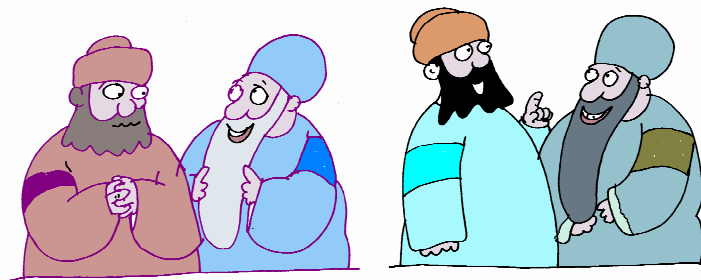
■ שואלים את שחקנים שגילמו את החכמים שנכחו בסעודה:

מדוע שתקתם כאשר ראיתם שבעל הבית שולח את משרתיו להוציא בר קמצא? (לא ראינו, לא הבנו, לא רצינו להתערב, לא רצינו לריב עם בעל הבית הרי אנחנו אורחים שלו, זכותו של בעל הבית להחליט מי ישב בסעודתו, לא חשבנו שבר קמצא ייפגע כל-כך ויעליל עלילה על כל יהודי העיר)

■ מסבירים לכיתה מה היה תפקיד החכמים בקהילה: החכמים היו מנהיגי הקהילה. תפקידם היה גם למנוע מעשי עוול שכאלה. במקרה של מריבה, תפקידם היה להשתדל לפייס את הצדדים המעורבים (קל וחומר אם היה מדובר במריבה שהייתה עלולה לסכן את הקהילה כולה).

■ שואלים את הכיתה:

האם לדעתם נכשלו החכמים בתפקידם?
 וכן את שאלה 3: מדוע שתיקתם של החכמים הכעיסה את בר קמצא כל-כך? (הוא הבין שאיש לא יקום להגן עליו).

■ דין כיתתי בשאלה 4: בסופו של דבר, מי נפגע משנאת החינם?

התשובה הראשונה העולה מהסיפור היא שהיהודים בירושלים היו הקורבן לשנאתו של בר קמצא – בר קמצא נקם בהם אף על פי שהם לא גרמו לו כל רע. (חשוב להזכיר שכעס ותחושה של חוסר הצדק אינם מתירים לאדם לעשות הכול, וכמוכן אינם מתירים לו להעליל על הקהילה כולה עלילה, ובמיוחד עלילה שתביא לבטח לרדיפתם ואף להריגתם).

אולם, אפשר לשער (ואין זה סותר את הנאמר לעיל) שגם בר קמצא היה קורבן של שנאה ללא הצדקה, של שנאתו של בעל הבית. יכול להיות שהסיפור התלמודי (המספר על

האירועים בפרטי פרטים) נמנע מלהזכיר מה היה מקור השנאה של בעל הבית כדי שהקוראים לא יזדהו עם כעסו ולא יצדיקו את מעשהו (גירוש בר קמצא מהסעודה). עם זאת, יכול להיות שהסיפור התלמודי לא פירט מדוע שנא בעל הבית את בר קמצא כדי להגיד שגם אם לשנאת בעל הסעודה כלפי בר קמצא הייתה סיבה מוצדקת (כלומר שלא הייתה כאן שנאת חנם), גם אז היה עליו להגיב אחרת – הרי נאמר "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" (תלמוד בבלי מסכת בבא מציע דף נ"ח ע"ב).

■ מה באה ללמד אותנו האגדה התלמודית, על מה שקרה אז ועל מה שעלול להתרחש גם בעתיד?

לדעתנו יש כאן לפחות שלוש אזהרות:

– כפי שאמרו חכמינו:

"מְקַדָּשׁ שְׁנֵי, [...] מְפַנֵּי מַה חָרַב? מְפַנֵּי שְׁהִיְתָה בּוֹ שְׁנֵאת חֲנָם"

(תלמוד בבלי, מסכת יומא דף ט' ע"ב)

במילים אחרות, החברה היהודית בירושלים שלפני החורבן – ביחסים החברתיים העכורים שהיו בין הפרטים והקבוצות שבתוכה – הביאה על עצמה את החורבן! ומכאן ש"בעיות פנים" עלולות לגרום לחורבן לא פחות מאויבים חיצוניים.

– מעשיו של אדם אחד עלולים להביא לחורבן של קהילה כולה.

– מהסיפור נשמעת ביקורת על התנהגותם של החכמים בסעודה, על שלא מחו על השפלתו של אדם בציבור ולא ראו את הנולד. גם כאן טמונים מסר חשוב ואזהרה לעתיד – להיות מנהיג פירושו לא רק ליהנות מכיבודים ולהיות מוזמן לסעודות... המנהיגים אחראים לשלומה של החברה, ואם הם אינם ממלאים את תפקידם מותר, ואולי אפילו חובה, לבקר את תפקודם.

סיום ההוראה של היחידה

■ נחזור על ההגדרה של "שנאת חנם" (שנאה ללא סיבה מוצדקת) ועל כך ששנאת חנם עלולה להביא אדם לפגוע באנשים שלא עשו לו כל רע.

■ נקשר את הסיפור לחיי התלמידים. נפנה את התלמידים לשאלה 5. ונבקש מהם להביא דוגמאות לשנאת חנם מחייהם שלהם.

